

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

«Գենդերային զգայուն բյուջետավորումը ազգային բյուջեի նախագծման և կատարման մարդակենտրոն մոտեցում է»: Շեյա Լուին

Ի՞նչ է գենդերային զգայուն բյուջետավորումը

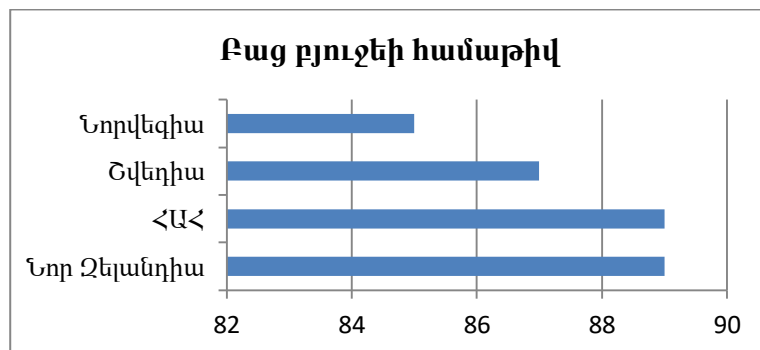
Գենդերային զգայուն բյուջետավորումը սահմանվում է որպես գենդերային հիմնահարցերի համալիր մոտեցման կիրառում հանրային ֆինանսներում: Այն ենթադրում է գենդերային տեսանկյունից բյուջե(ներ)ի ուսումնասիրություն, բյուջետային բոլոր գործընթացներում գենդերային բաղադրիչի ներմուծում և գենդերային հավասարության խթանման նպատակով պետական եկամուտի և ծախսի վերաբաշխում:

Ինչու՞ է անհրաժեշտ

Գենդերային զգայուն բյուջետավորումը **արդյունամետ** մոտեցում է: Այն հիմնված է շարունակական գնահատման վրա, որի միջոցով հնարավոր է դառնում նոր և ավելի բարձր թիրախների սահմանումն ու դրանց հասնելու ճանապարհների ուրվագծումը: Այս գործընթացը կապում է հավասարության քաղաքականությունն ու հանրային ֆինանսների կառավարումը, որի արդյունքում առկա ռեսուրսներն ավելի արդյունավետ են բաշխվում: Գենդերային զգայուն բյուջետավորումը երաշխավորում է հաշվետվողականությունն ու պետական կառավարման համակարգի թափանցիկությունը, քանի որ պետական բյուջեն նախագծելիս հասանելի ֆինանսական միջոցները թիրախավորվում են հասարակական և սոցիալական խմբերի վրա ավելի մեծ ազդեցություն թողնելու ուղղությամբ:

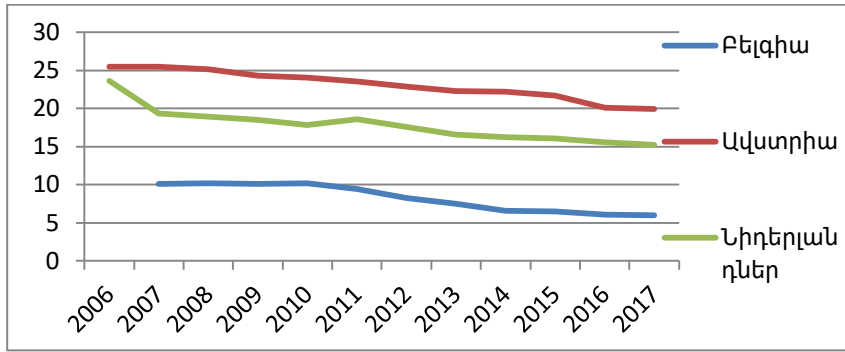
Ի՞նչ է հուշում միջազգային փորձը

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը փաստում է, որ գենդերային զգայուն բյուջետավորում իրականացնող երկրների բյուջետային գործընթացն ավելի արդյունավետ և թափանցիկ է (Պատկեր 1):

Պատկեր 1, Ամենաբաց բյուջե ունեցող երկրներ, Open Budget Index, 2017

Ավելին, այն երկրները, որոնք ներդրել են գենդերային զգայուն բյուջետավորման գործիքը նվազեցրել են կանանց և տղամարդկանց վարձատրությունների միջև գենդերային խզվածքը (Պատկեր 2):

Պատկեր 2, Վարձատրության գենդերային խզվածք, 2006-2017թթ

Իրավիճակը Հայաստանում

Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, միացել 1995թ. մարտի 9-ին Պեկինում անցկացված Կանանց դրությանը նվիրված չորրորդ համաշխարհային խորհրդածողովի արդյունքային փաստաթղթերին: Բացի այդ, Հայաստանը Եվրոպական խորհրդի անդամ է սկսած 2001 թվականից և ստորագրել է Կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության հանձնաժողովի փաստաթղթերը: Ինչպես արդեն նշվել է, այս փաստաթղթերով ևս սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորությունների շրջանակը գենդերային հավասարությունը խթանելու համար:

2017թ. Հայաստանի և Եվրոպական միության միջև ստորագրվել է Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր): Ըստ այս Համաձայնագրի՝ նախատեսվում է իրականացնել բարեփոխումներ մի շարք ոլորտներում, այդ թվում՝ մոտարկել առկա օրենսդրությունը ԵՄ դիրեկտիվներին: ՀՀ-ԵՄ խորը համագործակցության շրջանակներում Եվրոպական միությունը բյուջետային աջակցություն է տրամադրել Հայաստանի Հանրապետությանը հանրային ֆինանսների ոլորտում բարեփոխումների իրականացման համար «Հանրային քաղաքականության բարեփոխումների ծրագիր» ֆինանսավորման համաձայնագրի շրջանակներում: Ըստ այս համաձայնագրի՝ սահմանվել է գենդերային զգայուն բյուջետավորման նախապայման, որը մինչ օրս չի կատարվել:

Ի թիվս մի շարք իրավական փաստաթղթերի՝ 2019թ. սեպտեմբերի 19-ին կայացած ՀՀ կառավարության նիստի ընթացքում հավանության է արժանացել Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից մշակված «Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը»: Այս փաստաթղթը սահմանում է գենդերային քաղաքականության հիմնական առաջնահերթությունները՝ առանձնացնելով հինգ գերակա ոլորտներ: Ըստ փաստաթղթի՝ գենդերային զգայուն բյուջեի գործիքակազմի մշակումը և ներդրումը «գենդերային խտրականության կանխարգելում» գերակա նպատակի կարևորագույն գործիքներից է: Հատկանշական է, որ ռազմավարությունը գենդերային զգայուն բյուջետավորման գործիքակազմի կիրառումը զուգահեռում է մեկ այլ կարևոր քայլի հետ, որը վերաբերում է սեռով տարբերակված վիճակագրության անհրաժեշտությանը:

Չնայած առկա միջազգային պարտավորություններին և օրենսդրական կարգավորումներին՝ մտահոգիչ են Հայաստանում վիճակագրական տվյալները: Ի թիվս

տարբեր ոլորտներում առկա հորիզոնական և ուղղահայաց խտրականության՝ Հայաստանը, ըստ Գենդերային խզվածքի համաթվի, 2016 թվականին 145 երկրների ցանկում 102-րդ տեղում էր, 2017 թվականին՝ 97-րդ, իսկ 2018 թվականին՝ 98-րդում:

Հայաստանյան հասարակությունում գենդերային անհավասարությունը պայմանավորված է գոյություն ունեցող կարծրատիպերով, որոնք դրսևորվում են բոլոր ոլորտներում: Այս պայմաններում շատ կարևոր է պետության դերը: Պետական ծրագրերի ճիշտ նախագծումը կարող է էապես ազդել կարծրատիպերի փոփոխման վրա: Սակայն Հայաստանի բյուջեի վերլուծությունը փաստում է, որ իրականացվող քաղաքականություններում և ծրագրերում կանանց և տղամարդկանց առանձին կարիքները և սոցիալական այս խմբերի վրա ծրագրերի հնարավոր ազդեցությունը հաշվի չեն առնվում. դա էլ հենց առկա անհավասարության հիմքն է:

Ի՞նչ է առաջարկվում

Քաղաքացիական հասարակությանը

- ինտենսիվ արշավների միջոցով (advocacy) հաշվետու պահել կառավարությանը,
- կրթական ծրագրերի օգնությամբ բարձրացնել հասարակության գենդերային զգայունությունը,
- մասնակցել հանրային ծառայողների վերապատրաստումներին,
- մշտադիտարկել պետական մարմինների գործողությունները:

Միջազգային կազմակերպություններին՝

- Տրամադրել փորձագիտական և մասնագիտական աջակցություն գենդերային զգայուն բյուջետավորման ներդրման ընթացքում,
- Մշտադիտարկել Հայաստանի ստանձնած միջազգային պարտավորությունները,
- Աջակցել հանրային ծառայողների գենդերային զգայունությունը բարձրացնելուն:

Պետական մարմիններին

Պետական քաղաքականությունը պետք է հիմնված լինի հետևյալ տրամաբանության վրա՝

- կանայք և տղամարդիկ քաղաքականությունների վերջնական շահառուներն ու օգտագործողներն են,
- քաղաքականությունները տարբեր կերպ են ազդում սոցիալական խմբերի վրա,
- բյուջեն հանրային և մակրոտնտեսական քաղաքականության գործիք է, որը տարբեր կերպ է ազդում կանանց և տղամարդկանց վրա,
- բյուջետային բոլոր գործընթացները կարող են որևէ կերպ ազդել երկրի գենդերային հավասարության վրա:

Այս ամենը հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է ունենալ քաղաքական կամք և բարձրացնել բյուջետավորման գործընթացի գենդերային զգայունությունը: Առկա գրականության, միջազգային փորձի, Հայաստանի իրավիճակի վերլուծության արդյունքում առաջարկվող գենդերային զգայուն բյուջետավորման ներդրման մոդելը ներկայացվում է Աղյուսակ 1-ում:

Փուլ	Քայլ/գործիք	Պատասխանատու
Նախապատրաստում	Սեռով տարբերակված վիճակագրության մշակում	Գործադիր
	Գենդերային զգայունության նպատակով հանրային ծառայողների վերապատրաստումների կազմակերպում	Գործադիր և Օրենսդիր
	Օրենսդրությամբ քաղաքականության մշակման գործընթացում գենդերային ազդեցության գնահատման անհրաժեշտության սահմանում	Գործադիր և Օրենսդիր
Բյուջեի նախագծում	Հանրային ծառայությունների շահառուների սեռով տարբերակված գնահատման իրականացում, որը կարտացոլի, թե որքանով են պետական քաղաքականություններն ու ծրագրերը բավարարում տարբեր շահառուների կարիքները	Գործադիր
	Հանրային ծախսի բաշխվածության սեռով տարբերակված վերլուծության իրականացում, որը կդառնա գենդերային բաղադրիչի ներդրման ելակետ	Գործադիր
	Քաղաքականության՝ գենդերի տեսանկյունից իրազեկ գնահատման իրականացում	Գործադիր
	Գենդերի տեսանկյունից իրազեկ բյուջետային հայտերի պատրաստում (ըստ նախարարությունների)	Գործադիր
	Ժամանակի օգտագործման վրա բյուջեի ազդեցության՝ գենդերային տեսանկյունից իրազեկ վերլուծության իրականացում	Գործադիր
	Գենդերային զգայուն ցուցիչների օգնությամբ գենդերի տեսանկյունից իրազեկ ՄԺԾՃ փաստաթղթերի պատրաստում	Գործադիր
	Պետական եկամուտների բաշխվածության՝ սեռով տարբերակված վերլուծության իրականացում	Գործադիր
Բյուջեի քննարկում	Ազգային ժողովի հատուկ հանձնաժողովներում, ինչպես նաև ոչ մասնագիտական խմբերում քննարկումների արդյունքում բյուջեի ապամիֆականացման ապահովում	Օրենսդիր
	Զսպման և հակակշռման մեխանիզմների միջոցով բյուջեի՝ գենդերի տեսանկյունից իրազեկ բազմակողմանի քննարկում	Օրենսդիր
	Մեդիայի օգնությամբ հասարակության գենդերային զգայունության բարձրացում	Գործադիր և Օրենսդիր
Բյուջեի կատարում	Ծրագրերի արդյունավետ իրականացման ընթացքում սեռով տարբերակված անհրաժեշտ տվյալների հավաքագրում՝ բյուջետային հաջորդ գործընթացը պատշաճ կազմակերպելու նպատակով	Գործադիր
	Արդյունքների մշտադիտարկում և վերլուծություն	Գործադիր
Աուդիտ	Իրականացված ծրագրերի գենդերային ազդեցության վերլուծության իրականացում	Գործադիր և Օրենսդիր

Աղյուսակ 1, գենդերային զգայուն բյուջետավորման ներդրման քայլերի հաջորդականություն